

V Kazimíru

V místnosti bylo pološero. Mezi těžkými závěsy se prodraly sluneční paprsky nového dne. Můj otec – *Rav Yitzchak ben Meir* byl urostlý, zbožný, dobrosrdečný a veselý muž. Jeho ryze chasidská víra byla tak silná, že jsem ho nikdy neviděla ve špatné náladě. Byl vdovec. Moje matka zemřela při porodu, když jsem jí narodila já. Bylo to devatenáctého března 1926, podle židovského kalendáře 5686. Bylo to 18 dnů po svátku purim. Všichni chasidé se ten den mohli opít a slavit záchranu svého národa v Persii díky královně Ešter a Mordechajovi. Všichni měli být za perského krále Ahašveroše popraveni, ale místo toho jim byl darován život. Mně byl život darován, ale matce byl odejmut. Otec se prý ten den vůbec nenapil, jak bylo pro všechny dospělé zvykem, vůbec neslavil. Asi věděl, co přijde. Celý den i noc strávil na modlitbách.

Nedlouho po smrti mé matky se dohazovači předháněli, kdo mému otci doporučí novou ženu. Doporučil, ne dohodil, protože se neslušelo, aby si rabín nemohl volit sám. Ale on vždy říkával:

„Copak bych ti Ešter mohl přivést do domu cizí ženu, která by zaujala místo po tvé matce? To je proti přirozenosti a jistě také proti vůli Hospodina. On je Nejvyšší. On ví, co bylo je a bude. On rozhoduje, nikoliv člověk. A stará moudrost říká: Nemáš ženu? Nehledej ji.“

Otcova láska a věrnost ke mně a k Bohu byla nezměrná.

Otec mi po celý život dodával tolik síly a lásky, že ji nikdo nepřekonal. Nikdo a nic to nemohlo změnit. Můj otec, rabi se mnou svou sílu sdílel rovným dílem. Každý měl před ním i přede mnou respekt. Nikoho jsem se nebála, byla jsem svobodná a silná - a tak to zůstalo i poté, co nás osud částečně rozdělil.

Matka Ráchel

Otec mi často před spaním o mé matce Ráchel vyprávěl. Byla prý tak krásná, že většinou chodila se zahalenou hlavou. Byla to dcera rabína z Lublinu. A pak přišlo to neštěstí. Porod trval nekonečné hodiny, a Hospodin rozhodl, že já přežiju a ona odejde k němu.

Teta z Lublinu, která přijela, aby se o mě postarala, mi o deset let později řekla, že otec po smrti své ženy tři dny nemluvil, jen se modlil. A pak se poštil čtyřicet dnů.

Často mi opakoval: „Ešter, pamatuj si, že trápením nikdy nezměníme ani píď Hospodinovy vůle. On ví, co se proč děje. A čím jsme si to zasloužili. A my s ním nemáme možnost smlouvat. Co se týče obchodu a majetku, tam se u Nejvyššího ještě něco usmlouvat dá. Ale co se týče trvání lidského života, nikoliv. Ty jsi se narodila, a tvá matka musela odejít. Hospodin o tom rozhodl dříve, než jsi přišla na tento svět. Tvoje matka ale ví o každém tvém kroku, tak jako já. V den jejího odchodu přibyla na obloze další hvězda. Byl zrovna svátek *Purim*, jak víš. Všichni slavili, ale já jsem se modlil. Za tebe i za matku. Hospodin mi tě ponechal jako velký purimový dar.“

Jednou jsem šla s otcem v zimě z pozdní návštěvy u nemocné příbuzné. Míjeli jsme náš hřbitov.

„Otče, chci vidět, která hvězda patří mé matce. Říkal jsi, že je vždy vidět z jejího náhrobku od jara do podzimu. Pojďme se tam podívat.“

Otec zvedl pohled k obloze, kde se třpytil bezpočet hvězd. Pak se podíval na mne, a znovu na oblohu. Chytil mě za ruku abychom se vydali směrem ke hřbitovu.

Bylo mi tenkrát teprve šest let a pamatuji se, že jsem nad matčíným náhrobkem skutečně ve směru otcova prstu zahlédla hvězdu, která vedle sebe měla jednu menší a druhou větší.

Blížil se svátek *purim*, den mého narození.

„Vídím ji otče, to je ona, to je matčina hvězda. A ty dvě hvězdy vedle to jsme my dva?“ Otec se odmlčel, pokývl hlavou a zadíval se na oblohu stejným směrem.

„Ano Ešter, je to tak. Náš svět je tam i tady. A proto musíme neustále studovat tóru a proroky, abychom poznali a přijali, to, co Nejvyšší rozhodl mnohem dříve, než jsme přišli na tento svět.“

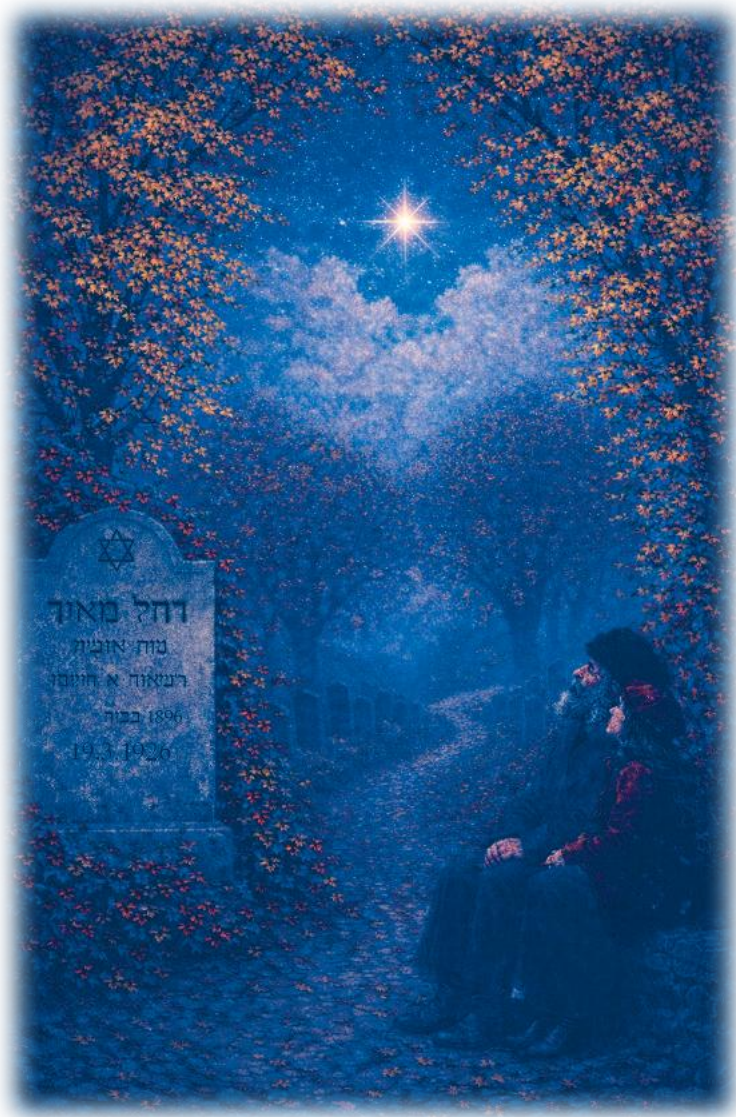
Položili jsme na její náhrobek dva bílé kamínky. Pak se otec usadil u náhrobního kamene a posadil si mne na klín.

„Ešter, přišla jsi o matku, ale já ti dávám lásku i za ni. Protože láska je základ. Ona je to nejdůležitější ve všech světech. A obzvláště v tomto pozemském.“ Řekl, a zhluboka se nadechl a vydechl.

„Každý náš život začíná nádechem a končí výdechem. Dítě se narodí, nadechne se, a rozpláče. Ale před posledním výdechem by se měl člověk radovat stejně jako jeho rodiče, když ho spatřili poprvé. Pamatuj si dcero, že když odkládáme své tělo jako obnošený plášť, je to důvod k radosti. Svaté texty říkají, že zbořením našeho chrámu se všechny brány k Hospodinu uzavřely, kromě jedné – brány slz, kde člověk padne k zemi, kde mu pukne srdce. A teprve pak přijde skutečná radost. A díky této puklině může v srdci zazářit spící boží jiskra. Až pak se objeví skutečná radost projevená zpěvem a tancem. A tak se touto branou protančíme s radostí v srdci k další a další bráně. Podíval se mi do očí, jak to dělával pokaždé, když mi sděloval něco důležitého a pokračoval:

„Protože spravedliví mají sílu povýšit slzy na radost skrze píseň, tanec a modlitbu. I strach umí proměnit v odvahu, dřív než se projeví.“

Cestou domů jsme mlčeli. Otec říkával, že když je řečeno

něco důležitého, má se pak nějakou dobu mlčet, aby si to duše pamatovala. Mlčení považoval za obřad pro duši, která potřebuje svůj čas.

Tu noc mne otec uložil jako obvykle s polibkem na čelo a pohlazením po vlasech. A u zrcadla na stolku vždy zapálil svíčku. Usnula jsem hlubokým spánkem spravedlivých. A pak, do mého snu přišla matka. Držela v ruce bílé kamínky, které jsme jí položili na hrob. Na její krásné tváři se objevil úsměv se slovy:

„Ešter, jestli se se mnou chceš opět setkat, může to být už brzo. A tvůj otec tě ke mně může doprovodit. Bude to tvá velká zkouška. Těžká zkouška. Ale není nutné, abys ji podstupovala. Záleží to na jen tobě.

Otevřela dlaň a dívala se na bílé kamínky a pak na mně. Vzbudila jsem se s větou, kterou jsem vyslovila nahlas:

„Matko, já se nebojím žádné zkoušky, a chci se s tebou setkat dřív.“

V tom vešel do pokoje můj otec se slovy: „Já vím Ešter. Tvoje matka byla i za mnou. Také mi dala na vybranou. A já si vybral to co ty. Tvoje matka nám nikdy nepřeštal chybět, i když o tom nemluvíme. Rozhodli jsme se správně.

Otcova práce

Otec měl jako rabín spouštu povinností, ale k těm méně příjemným, jak říkával, patřily rozvody.

„I když si to Hospodin nepřeje, tak nemá cenu ženě rozvod rozmlouvat. Ženy často bojují za to, co se pak otočí proti nim.“ Říkával. „Muž spíše ženě ustoupí, a s rozvodem se smíří nedobrovolně, většinou kvůli nátlaku ženy.

Pokaždé když za ním měl někdo přijít, tak se nejméně hodinu připravoval a modlil. Pročítal si určité pasáže z tóry, které se týkaly manželství. A vždy se modlil za to, aby jeho rozhodnutí a rady byly v souladu s vůlí Nejvyššího.

Před setkáním s manželi, kteří se chtěli rozvést, chodíval vždy na krátkou procházku po našem městečku Kazimiru. Někdy mně brával sebou. Pamatuji se, jak mi jednou řekl, že láska je základ, a že celý člověk jsou dva. Pak dlouho mlčel a dodal:

„Hospodin nechtěl, aby náš národ dělal tři věci: pojídání masa, rozvod a mít krále. Ale pro tvrdost jejich srdcí, jim to nakonec po jejich neustálém naléhání umožnil, aby poznali, že to není dobré.“

Kdy může švec ušít Ešter boty

Jednou jsem šla s otcem z tržnice přes naše náměstí. Bylo svěží letní ráno, a v trávě pod stromy se třpytila rosa. Najednou pronikavě zazpíval kos.

„Slyšíš Ešter? Takový malý tvor, a když se naplní čas, tak jeho zpěv v okamžiku zlomí i tu nejtěžší klatbu. Stejně jako zpěv člověka, nebo dítěte, s otevřeným a čistým srdcem. Můj otec mluvil vždycky vážně, i když vtipkoval a já věděla, že

měl pravdu.

„Otče, kdy mi necháš ušít u ševce Izáka nové boty?“ Ptala jsem se vždy na náměstí, když jsme procházeli kolem ševcovy dílny. Přála jsem si je dlouho, ale otec o tom nechtěl slyšet. Až jednou mi to konečně vysvětlil.

„Ešter, až tento kos zlomí klatbu nad učedníkem Izákem, jehož otec je nejlepší kazimírský švec, teprve pak tě k němu zavedu, aby ti ušil nové boty. Víš přece, že ještě nemá ženu, a proto nemůže ještě ani vykonávat řemeslo naplno a dobře. Boty, to není kabát nebo košile. Boty musí člověku ulehčit jeho těžkou cestu na zemi, která vede i kamením a bodláčím. A náš lid Ešter, má cestu nejtěžší.“

Uplynulo několik týdnů a po Kazimiru se rozkřiklo, že se Izák konečně bude ženit. Nebylo třeba ani dohazovačů. Jeho starší sestra ho seznámila s kamarádkou Rivkou. Nebyla příliš hezká, ale byla chytrá, a její otec byl úspěšný obchodník s hedvábím.

„Kos zlomil klatbu, otče!“ Volala jsem už ode dveří. „Slyšel jsi tu novinu?“

„Ano má drahá, slyšel, slyšel.“

Jeho tvář se však náhle zaštinila smutkem, který jsem u něj neznala.

„Co se ti stalo otče, říkal jsi přece že mi u něj necháš ušít boty, až bude mít ženu.“

„Ano má milá, a také to co jsem slíbil, také dodržím. Ale vím také, že tě tvé nové boty zavedou do míst, kde bude velmi těžko.“

Tehdy jsem ještě nechápala, o čem mluví.

„Přeji si vínově rudé, šněrovací boty nad kotníky. Švec už se oženil otče, takže už bude šít ty nejlepší boty. A nebude už pouhým učedníkem. Vždyť jsi to říkal.“

Předtucha

Otec mne vzal do náručí, posadil si mne na klín a začal mi zpívat šabatovou píseň Lecha dodi. Přidala jsem se, ale do očí se mi draly slzy. A to otec nerad viděl. To se pak díval jinam, ale vždy mě pohladil po vlasech. Cítila jsem, že mi něco tají. Vnímala jsem něco podivného, co se k nám blížilo jako mlha, do celého našeho Kazimíru. Plížilo se to jako mor v mlze.

Minulo půl druhého roku, bylo mi patnáct let. Do Kazimíru se donesly podivné zvěsti o velkém zlu, které se blíží k celému našemu národu.

Otce jsem vídala čím dál častěji zasmušilého, ale když vítal Slunce a ranní rosu, a já mu k tomu zpívala, vždy jsme se společně radovali z každého úsvitu. Každé slovo, které vyřknul v hovoru i v modlitbě, jsem mu přirozeně věřila. A bylo to tak správně. Protože on mi nikdy, nikdy nezalhal jediným slovem. A to ani tehdy, když už nebyl ve vyšším světě jen jednou nohou, ale oběma. Jak říkával:

„Každý správný chasid je v momentu smrti tak zdrav, a v bdělém stavu, že do nebe dotančí jako mladík. A ještě při tom bude zpívat. A jeho rychlý odchod, v plném zdraví, bude jako když se vlas vytáhne z mléka.“

Často jsem byla svědkem toho, jak se rabíni, včetně mého otce, dostali na vysoké svátky při tanci do transu. Ženy tam nesměly, ale otec mi dovolil, abych se přestrojila za chlapce. Mnozí rabíni to věděli, ale dělali, že to nevědí. Přidávala jsem se k nim až v polovině tanci.

Pamatuji se, že byla celá modlitebna naplněna zvláštním světlem, a pohyby všech tančících působily tak lehce, Jako by se jejich váha zmenšila na třetinu. Světlo, radost a tanec, to vše vířilo prostorem jako hejno holubů, kteří v oblacích opisují osmičku věčnosti. A jejich křídla se přitom třpytí jako

diamanty, stejně jako oči tančících chasidů.

Když se tanec blížil ke konci, a čas překročil půlnoc, otec se ke mně přitočil, chytil mě za ruce a chvíli se mnou tančil. Bylo to znamení, že se mám vytrazit.

Dlouho jsem pak nemohla usnout, ale druhý den jsem vůbec nebyla unavená. Pouklízela jsem celý dům, a vyleštila všechny sklenice, aby se třpytily jako rosa v ranním slunci, a křídla letících holubů.

„Vidíš ester, jak důležitý je tanec, celý dům se pak druhý den třpytí. Tanec a písně přitahují světlo a radost srdce.“

Vždycky jsem odpovídala:

„Víš otče, byl tady ráno takový asi dvanáctiletý chlapec a říkal, že s vámi tančil až do půlnoci, a měl takovou radost z tance, že mi vždycky ráno poté přijde pomoci vyleštit nádoby. Jmenuje se *Ragdan katán* – tedy malý tanečník.“

Otec se tomu vždycky smál, a odpoledne mi dával za odměnu *Lekach* – medový koláč s medem, skořicí a hřebíčkem. A vždycky poznamenal:

„To ti posílá *Ragdan katán*.“

Jákov, syn pekařky

Dopoledne jsem byla v ješivě pro Kazimírské dívky v Polanovské ulici. Cestou zpět jsem se zastavovala pro preclíky. Byl tam pekařský učedník jménem Jákov. Vždy působil zamračeně a zasmušile. Měl pět sourozenců a musel se o ně často starat. Jejich matka Rebeka byla rozvedená a dvakrát i vdova. Prý často střídala muže. U žádného dlouho nevydržela. Nebo spíš oni u ní.

Když jsem přišla do krámu s pečivem, museli všichni za